

De volle breedte van onderwijskwaliteit

Van smal beoordelen naar breed verantwoorden

Colofon

De Onderwijsraad is een onafhankelijk adviescollege, opgericht in 1919. De raad adviseert, gevraagd en ongevraagd, over hoofdlijnen van het beleid en de wetgeving op het gebied van het onderwijs. Hij adviseert de ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Economische Zaken. De Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal kunnen de raad ook om advies vragen. Gemeenten kunnen in speciale gevallen van lokaal onderwijsbeleid een beroep doen op de Onderwijsraad.

De raad gebruikt in zijn advisering verschillende (bijvoorbeeld onderwijskundige, economische en juridische) disciplinaire aspecten en verbindt deze met ontwikkelingen in de praktijk van het onderwijs. Ook de internationale dimensie van educatie in Nederland heeft steeds de aandacht.

De raad adviseert over een breed terrein van het onderwijs, dat wil zeggen van voorschoolse educatie tot aan postuniversitair onderwijs en bedrijfsopleidingen. De producten van de raad worden gepubliceerd in de vorm van adviezen, studies en verkenningen. Daarnaast initieert de raad seminars en websitediscussies over onderwerpen die van belang zijn voor het onderwijsbeleid.

Advies *De volle breedte van onderwijskwaliteit*, uitgebracht aan de Voorzitter van de Eerste Kamer van de Staten-Generaal.

Registratienummer: 20160115/1090, mei 2016.

Uitgave van de Onderwijsraad, Den Haag, 2016.

ISBN 978-946121-051-7

Bestellingen van publicaties:

Onderwijsraad
Nassaulaan 6
2514 JS Den Haag
email: secretariaat@onderwijsraad.nl
telefoon: (070) 310 00 00 of via de website:
www.onderwijsraad.nl

Ontwerp en opmaak:
www.balyon.com

Drukwerk:
Drukkerij Excelsior, Den Haag

© Onderwijsraad, Den Haag.
Alle rechten voorbehouden. All rights reserved.

Samenvatting

In een eerder advies heeft de raad betoogd dat er sprake is van een smalle kijk op onderwijskwaliteit en gepleit voor het breder opvatten van deze kwaliteit. In dit advies gaat de raad in op de vraag hoe een brede opvatting van kwaliteit richting kan geven aan het onderwijs.

Overheid en onderwijspraktijk zijn het erover eens dat de opdracht van het onderwijs breed is. De raad constateert echter dat een eenduidige, omvattende visie op deze brede opdracht vooralsnog ontbreekt. Dat maakt het lastig om een goede discussie te voeren over de invulling van zo'n brede opvatting. Ook blijft de bijdrage van scholen aan kwaliteit in brede zin veelal impliciet. Daardoor kan onvoldoende aan verdere onderwijsverbetering worden gewerkt en gaat de verantwoording over een te smal deel van onderwijskwaliteit. Het beperkte inzichtelijk maken van kwaliteit belemmert ook de erkenning hiervan. Er lijkt sprake van een vicieuze cirkel: kwaliteit in brede zin wordt in toezicht en verantwoording nog nauwelijks gewaardeerd, daardoor brengen scholen kwaliteit beperkt in beeld, wat de erkenning voor de bijdrage van scholen op het brede terrein van onderwijs in de weg staat.

De raad stelt in dit advies een drievoudige verbreding van onderwijskwaliteit voor, namelijk (1) van de opvatting van kwaliteit, (2) van de manieren waarop deze kwaliteit inzichtelijk gemaakt wordt en (3) van de verantwoording over onderwijskwaliteit.

Gebruik voor een brede opvatting van onderwijskwaliteit een gemeenschappelijk referentiekader

Om invulling te geven aan een brede opvatting van kwaliteit reikt de raad een referentiekader aan, waarin kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming worden gezien als drie doeldomeinen van het onderwijs. Hoewel met een aantal nieuwe initiatieven blijkt wordt gegeven van een toenemende waardering voor onderwijskwaliteit in brede zin, laten deze tegelijkertijd zien dat er vele interpretaties van een brede opvatting van kwaliteit naast elkaar bestaan. Een brede opvatting vraagt om een nauwkeuriger bepaling van de doelen en bedoeling van het onderwijs dan nu het geval is.

Het is mogelijk om in de onderwijspraktijk eenzijdig de nadruk te leggen op kwalificatie. De raad is echter van mening dat onderwijs altijd bijdraagt aan kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming; het gaat om drie niet te scheiden domeinen waar de school een expliciete verantwoordelijkheid voor draagt. Een brede opvatting van onderwijskwaliteit veronderstelt dat er niet alleen nagedacht wordt over de wijze waarop aandacht wordt besteed aan een bepaald doel of doeldomein, maar ook wat de mogelijke impact hiervan is op een van de andere doeldomeinen.

Maak kwaliteit over de volle breedte inzichtelijk

Het is nodig dat scholen een visie ontwikkelen op inhoud en samenhang van de doeldomeinen, hun aanpak op deze visie afstemmen en deze evalueren. Scholen kunnen hun brede kwaliteit inzichtelijk maken met een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve instrumenten en methoden, passend bij de visie en doelen van de school, maar ook bij het doel en de partij waarvoor de informatie bestemd is. Daarvoor dient de beschikbaarheid en toegankelijkheid te worden vergroot van instrumenten of manieren van verantwoording die gerelateerd kunnen worden aan de drie doeldomeinen. Verdergaande samenwerking tussen wetenschap en

onderwijspraktijk, met aandacht voor de ontwikkeling van instrumenten die aansluiten bij de brede opvatting van scholen, is daarbij van belang.

De raad is van mening dat alle moeite moet worden gedaan om brede kwaliteit op passende manier inzichtelijk te maken. Iets inzichtelijk maken vergt bewustzijn van het handelen en van het wat, waarom en hoe van het onderwijs.

Leg over onderwijskwaliteit in brede zin verantwoording af via procestoezicht

Het breder opvatten van onderwijskwaliteit moet volgens de raad samengaan met het breder verantwoorden daarvan. De overheid schetst de kaders waar het gaat om wettelijke verplichtingen, de invulling is aan de scholen zelf. Nu gaat de verantwoording vaak niet verder dan de basisvaardigheden. De raad bepleit dat alle scholen zich verantwoorden over de volle breedte van onderwijskwaliteit. Deze verantwoording vindt eerst en vooral in het proces van horizontale verantwoording op schoolniveau plaats; in dialoog met andere belanghebbenden, zoals ouders, medezeggenschapraad en raad van toezicht. Van belanghebbenden wordt verwacht dat deze zich rekenschap geven van de ruimte van scholen voor een eigen visie op brede kwaliteit. Volgens de raad is het nodig onderwijskwaliteit in brede zin op te nemen in het schoolplan en het proces van verantwoording over brede kwaliteit een plaats te geven in het inspectietoezicht. Daartoe beveelt de raad procestoezicht aan op een aantal ijkpunten. Het kan dan bijvoorbeeld gaan om vragen als: is er sprake van cyclisch werken; is er een behoorlijke zelfevaluatie; is er gebruikgemaakt van tevredenheidsonderzoeken; wat zijn de uitkomsten van peer reviews. Zonder procestoezicht blijft een brede opvatting van kwaliteit weinig richtinggevend. Deze 'eigen' manier van verantwoorden en het procestoezicht dragen ertoe bij dat leerkrachten en scholen zich meer serieus genomen voelen in hun opvatting en uitvoering van onderwijskwaliteit over de volle breedte.

Bijlage 1

instrumenten om aspecten van onderwijskwaliteit in brede zin in beeld te brengen

De raad wil met deze bijlage inkijk bieden in de stand van zaken met betrekking tot psychometrische instrumenten om bepaalde aspecten van onderwijskwaliteit in brede zin in beeld te brengen, die geschikt zijn gemaakt voor de onderwijspraktijk of de potentie daartoe hebben. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling van de raad de indruk te wekken dat deze instrumenten ingezet zouden *moeten* worden of dat de genoemde instrumenten onderwijskwaliteit in brede zin representeren. De raad vindt het van belang dat scholen instrumenten gebruiken die passen bij de visie, de doelen en de werkwijze van de school, en de doelgroepen waarvoor de informatie bestemd is.

In zijn startdossier geeft Dijkstra (2015, p. 27-28)¹²⁸ een overzicht van bruikbare meetinstrumenten voor de leeftijdsgroep van 8-18 jaar (*A. Geschikte instrumenten*). Deze instrumenten moeten om bruikbaar te zijn, voldoen aan psychometrische eisen, geschikt zijn voor de desbetreffende leeftijdsgroep en goede dekking bieden aan de aspecten waar het om gaat. Daarnaast geeft Dijkstra een overzicht van in potentie bruikbare instrumenten, die nog niet geheel aan de psychometrische eisen voldoen, maar waarvoor dat met relatief beperkte inspanningen alsnog gerealiseerd kan worden (*B. Mogelijk geschikte instrumenten*).

A. Geschikte instrumenten

Naam
Alvabavo
ACV (Algemene Computervaardigheid Vragenlijst)
ICCS (International Civic and Citizenship Education Study)
Measuring internet skills
Meetinstrument Burgerschap
MSLQ (Motivated strategy for learning questionnaire)
Scales for information-seeking behavior
SCOL (Sociale Competentie Observatie Lijst)
SEOL (sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen)

B. Mogelijk geschikte instrumenten

Naam
ABC Gedragslijst (aspect aandacht)
ABC Werkhoudingslijst (aspect concentratie)
BRIEF executieve functies gedragsvragenlijst (aspect metacognitie)
CBSA (Competentie belevingsschaal adolescenten) (aspect sociale acceptatie)
CBSK (Competentie belevingsschaal kinderen) (aspect sociale acceptatie)
EGGO gedragsleerlingvolgsysteem (aspect sociaal-emotioneel)
ESE (Entrepreneurial Self-Efficacy) (aspect ondernemerschap)
Kanjervragenlijst (aspect prosociaal gedrag)

¹²⁸ Gebaseerd op Ledoux, e.a., 2013.

KIJK! Op Sociale Competentie

MAI en MAI-Jr (Metacognitive Awareness Inventory)

MALQ (Metacognitive Awareness Listening Questionnaire) (alleen voor tweede taalleerders)

Measurement of Young Pupils' Metacognitive Abilities in Mathematics (aspect wiskunde leren)

Metacognitieve activiteiten meten

PISA digitale leesvaardigheid (aspect internetvaardigheden)

SCVT (Sociaal Cognitieve Vaardigheden Test)

Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ) (aspect prosociaal gedrag)

SEMLI-S (Self-Efficacy and Metacognition Learning Inventory-Science)

Schaal voor Interpersoonlijke Waarden (SIW) (aspect interpersoonlijke contacten)

Schaal voor Persoonlijke Waarden (SPW) (aspecten zakelijkheid, besluitvaardigheid en doelgerichtheid)

SSRS en SSIS-RS (Social Skills Rating System, Social Skills Improvement System Rating Scales) (deel van de subdomeinen, o.a. communicatie en verantwoordelijkheid)

STUDEON (aspect plannen van de denkprocessen)

SVL (Schoolvragenlijst) (aspecten leertaakgerichtheid en concentratie in de klas)

ZIEN! (aspecten sociaal initiatief, sociale flexibiliteit, sociale autonomie)